

*Пансуєва А.О.,
Національний університет “Острозька академія”*

ПИТАННЯ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ У СОЦІУМІ ТА ЇХ ВИРАЖЕННЯ МОВНИМИ ЗАСОБАМИ

Гендерними стереотипами називають стійкі уявлення про риси, якості, можливості і поведінку статей. Стереотипи тісно пов'язані з гендерними ролями, закріпленими через систему культурних норм функціональними спеціалізаціями чоловіка і жінки у суспільстві.

У певному сенсі поняття гендерних стереотипів обґрунтовує саму концепцію гендеру, що відкрито оперта на конструктивістську логіку. Гендер, на відміну від статі, яка є сукупністю біологічно заданих констант, означає “соціальні очікування” щодо представників групи за статтю. До найрадикальніших конструктивістських елементів гендерної теорії належить твердження про

те, що трансформація біологічного у соціальне здійснюється через “набір умовностей” і, отже, сам гендер, “соціальна стать” – це продукт “договору”, “гри”, “випадку”, конвенційності, навіть історичної потреби, але у жодному разі не біологічної неминучості.

Гендерна “нормативна” система функціонує через ряд стереотипів – стандартних моделей поведінки, які напрацьовані у суспільстві і базуються на відповідному тлумаченні понять “чоловіче” і “жіноче”. Гендерні стереотипи справляють великий вплив на процес соціалізації як дитини, так і дорослої людини, визначають напрямок соціалізації. [2:30]

Цією проблемою займалися і нині займаються багато відомих західних, російських та українських психологів і соціологів, таких як Л.Колберг, Е.Маккобі, К.Джеклін, А.Ерхард, С.Бем, Н.Смелзер, І.Кленіна, М.Арутунян, М.Баскова, Н.Лавриненко, та інші. Вчені виділяють три умовні групи гендерних ролей. Перша група базується на відповідних уявленнях про психологічні риси та якості особистості чоловіків та жінок – стереотипи “maschile – feminnile”. Згідно з цими стереотипами чоловіки та жінки є повними протилежностями. Чоловікам приписується активне, творче начало, здатність вирішувати проблеми, застосовувати розвинуте логічне мислення та власну компетентність. Жіноче ж начало – природно-репродуктивне і тому жінка повинна бути покірною, залежною, емоційною.

В основу виокремлення другої групи стереотипів покладені соціальні начала. Дана група стереотипів закріплює професійні ролі чоловіків і жінок. Для жінки головними є сімейні (жінка, мати, господарка), а для чоловіків – ролі професійні. До третьої групи гендерних стереотипів вчені відносять стандартизовані уявлення, які пов’язані з відмінностями у змісті праці – жіночої та чоловічої. Місце жінки – у сфері виконавчої та обслуговуючої праці, чоловіка – у сфері інструментальної праці, тобто творчої.

Усі три групи стереотипів тісно переплетені між собою, мають міцні позиції в суспільстві, а тому суттєво впливають на нього. При цьому вплив є прихованим і тому дуже важко піддається коригуванню. Приваблює той факт, що в Україні нарешті почали звертати увагу на цю проблему не тільки вчені, а й представники державної влади.[2:35]

Як відомо, сім’я – соціальний осередок суспільства. Крім того, сім’я – це ще й перший плацдарм соціалізації особистості. Саме у рамках сім’ї здійснюється перший етап ідентифікації особистості, у тому числі й гендерної. Саме у сім’ї дитина отримує перші

уявлення про себе, про суспільство. Тут дитині починають прищеплювати перші діяльнісні навички, а також і перші стереотипи. Гендерні ж стереотипи як соціальні норми мають надзвичайну стійкість і відтворюються з покоління в покоління. Найстійкіші гендерні стереотипи засвоюються саме у дитинстві: у сімейному колі, у дитячих садках та у школі. Засвоєні стереотипи дитина “бере” з собою у доросле життя, “приносить” їх у свою власну родину. При цьому гендерні стереотипи нерівності між чоловіками та жінками більш притаманні чоловікам, ніж жінкам.

Як засвідчує В.Бондаровська, 70% юнаків віком 15-17років і лише 21% дівчат вважають, що домашнє господарство – справа жінки. Жоден з респондентів, які брали участь у соціологічному дослідженні, не відповів, що в сім’ї повинен бути паритет.

Більш загально розглянутий вплив гендерних ролей на сімейне життя можна крізь аналіз чоловічих та жіночих сімейних ролей. Їх зміст визначається не лише історичним і культурним контекстом, але й значною мірою гендерними стереотипами, які панують в соціальному середовищі тієї чи іншої людини. Саме відповідно до панування гендерних ролей у родині можна виділити три типи сімей: традиційна, егалітарна, змішана.

До традиційних слід віднести родини, у яких згідно з їх гендерними установками всі господарські обов’язки строго поділяються на жіночі та чоловічі. При цьому жіночих обов’язків набагато більше, ніж чоловічих. Жінка виконує у такій родині функції обслуговування, а це є одним з найстійкіших гендерних стереотипів. До того ж, переважна більшість жінок з таких сімей виконує традиційно чоловічі ролі, котрі пов’язані з відповідальністю за життя та забезпечення родини.

Таким чином, змінюється і роль жінки у родині. Жінка змушена брати на себе роль лідера у сім’ї, а це є додатковим навантаженням. Тобто у такій сім’ї існує лише міф про рівність чоловіка та жінки, оскільки змінилися тільки професійні ролі жінки, вони прирівнені зараз до чоловічих. Але сімейні ролі в такій сім’ї залишилися незмінними. З’явилася проблема подвійного навантаження жінки: дім та робота.

Природно, що в сім’ях, де основні домогосподарські та матеріальні обов’язки перекладені на плечі жінки, вона змушена виконувати різні соціальні ролі (шлюбну, батьківську, домогосподарську, професійну). Така жінка, як правило, зазнає численних перенавантажень. До того ж, виконувані нею ролі частіше є несумісними за

багатьма параметрами, а це призводить до виникнення рольового конфлікту.

В егалітарних сім'ях панують гендерні установки протилежні традиційним. Тут немає традиційного розподілу господарських обов'язків на чоловічі та жіночі. Як правило, такі сім'ї є двокар'єрними. Сімейні ролі розподіляються взаємно, тому подружжя є взаємозамінним.

У змішаних сім'ях діють як традиційні, так і новітні гендерні установки щодо розподілу сімейних ролей. У сучасних умовах поширено безробіття, часто жінка є єдиним годувальником у сім'ї, а чоловіки виконують обов'язки домогосподарок [3].

Краще за все, такі негативні наслідки можна простежити через аналіз гендерних проблем професійних відносин. У цій сфері панують гендерні ролі, які беруть свій початок з минулого. Йдеться про ролі, які пов'язані за змістом праці. Існуюче в суспільстві явище професійної сегрегації є відображенням дії стереотипів про пріоритети професійної діяльності саме для чоловіків. Асиметричне розташування жінок в професійній структурі суспільства призводить до нерівності в оплаті праці, дискримінації при наймі на роботу, нерівномірного розподілу чоловіків та жінок у різних галузях та дискримінація щодо розподілу посад у рамках однієї професійної групи. Всупереч конституційним нормам, стать є критерієм, який диференціює можливості професійного росту [1].

Жінка, присутня у соціальному житті, активно домагається своєї присутності у дискурсі. Спричинена феміністичними рухами і теоретичними дослідженнями сенситивізації гендерної проблематики поширилась не лише на ідеологічний концептуальний рівень дискурсу, а на саму систему мовних одиниць. В англійській мові були запропоновані альтернативи усім формам звертань та гендерних номінацій, які відтворювали андроцентричні сценарії і могли нести дискримінаційний підтекст у модерній соціальній комунікації. Найбільше клопоту завдавала відсутність слова на позначення осіб обох статей (на зразок укр. “людина”). В англійській мові традиційно використовувалося “man” (чоловік) і у тих випадках, коли йшлося про стать, і тоді, коли згадано будь-якого представника гомо сапієнс. Запропоновані альтернативи – “one” (кожен), “person” (особа), “human being” (людська істота) – впроваджували доволі послідовно. У назвах посад запропоновано змінюваний компонент “man” (чоловік) на нейтральне “person” (особа): business person, spokesperson. Замість “Mrs” (пані) і “Miss”

(панночка) – традиційних маркувань різниці сімейного статусу використовують “Ms”, яке блокує стереотипні емоції у разі, якщо жінка-професіонал неодружена [4].

Як бачимо, гендерні ролі мають великий резонанс, і суттєво впливають як на життєдіяльність сім'ї, так і на особистісну само-реалізацію чоловіка та жінки. Це питання є досить актуальним і активно досліджується багатьма сучасними науковцями.

Література:

1. Бондаровська В.М. Тендерний паритет у сім'ї: соціально-психологічні засади // Формування тендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Київ, 5-7грудня 2002р.) – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002.
2. Кісь О. Етнічні гендерні стереотипи та джерела їх конструювання // Український жіночий рух: здобутки і проблеми: Зб. наук. праць. Вип. перший. – Дрогобич, Коло, 2002. – С. 26-43
3. Лавриненко Н.В. Женщина: самореализация в семье и обществе (гендерный аспект). – К.: НАН України, Інститут Соціології, 1999.
4. <http://www.mediakrytyka.info>